

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ
1952

Ε.Υ.Δ. ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

[ΒΙΒΛΙΑ, ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΑΤΡΕΙΑ, ΤΥΨΕΙΣ ΚΑΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΙΣ]

Με όλες τις τραγικές οικονομικές συνθήκες των γερμανικών έκδοτικών επιχειρήσεων έπειτ' από τον τελευταίο πόλεμο, δέν κατέχει το ελληνικό βιβλίο στη σημερινή Γερμανία την τελευταία θέση. "Όταν λέμε «έλληνικό βιβλίο», έννοούμε κάθε έκδοση που σχετίζεται με την Έλλάδα, την αρχαία, τη μεσαιωνική και τη σημερινή, και με κάθε πνευματική έκδήλωση, δηλ. με τη λογοτεχνία, με τη φιλοσοφία, την τέχνη, τη φιλολογία, τὸ θέατρο κτλ. Βλέπομε, λοιπόν, ὅτι περισσότερο ένδιαφέρει τούς Γερμανούς ἡ αρχαία Έλλάς, έπειτα ακολουθεῖ σέ μεγάλη απόσταση ἡ σημερινή και σὸ τέλος ἡ μεσαιωνική.

Ἡ άγάπη τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ γιά τήν αρχαία Έλλάδα εἶναι παλιά παράδοση και πρό πάντων μιὰ πολὺ γερή παράδοση, που πάντα έπεσκίαζε τὸ γερμανικό ένδιαφέρον γιά τή Βυζαντινή και τή σημερινή Έλλάδα. Ὡς πρὸς τήν Έλλάδα, οἱ Γερμανοὶ ἦταν πάντοτε και εἶναι και σήμερα «προγονόπληκτοι». Ἴσως τὸ φαινόμενο αὐτὸ παρατηρεῖται σ' ὄλους τούς λαούς τοῦ πολιτισμένου κόσμου. Κι' ὁ λόγος, βέβαια, εἶναι εὐνόητος : ἡ αρχαία Έλλάς έχαρισε σ' ὄλοκληρο τὸν πολιτισμένο κόσμο ὅ,τι ὠραῖο και καλὸ ἔχει νά επιδειξει ακόμα ἡ ανθρωπότητα με ὄλες τίς φριχτές καταστροφές και τούς ἠθικούς ξεπεσμούς τοῦ θλιβεροῦ μας αἰώνα. Ἄλλα σέ μερικές χώρες τῆς Εὐρώπης, πρό πάντων στή Γαλλία και στήν Ἄγγλία, επίσης και στήν Ἄμερική, δέν επικιάζει ἡ δόξα τοῦ αρχαίου ελληνικοῦ πολιτισμοῦ τὸ ένδιαφέρον γιά τή σημερινή Έλλάδα τόσο πολὺ ὅπως στή Γερμανία. Οἱ λόγοι γιά τὸ φαινόμενο αὐτὸ εἶναι πολλοί, ιστορικοί, πολιτικοί, γεωγραφικοί και οικονομικοί. Καί νομίζω ὅτι τὸ θέμα αὐτὸ δέν ἔχει ακόμα έξετασθεῖ ὅπως θά έπρεπε.

Ἄς αρχίσουμε, λοιπόν, με τὰ μυθιστορήματα. Ὁ Κόνραντ Χαίμμερλιγγ (Konrad Haemmerling) ἔγραψε ἕνα μυθιστόρημα με τὸν τίτλο «Ἄνθρωπος, μέτρον ὄλων τῶν πραγμάτων». Πρόκειται γιά ἕνα ρομάντσο, που τὸ

κύριο πρόσωπό του εἶναι ὁ Περικλῆς. Ὁ συγγραφέας μᾶς παρουσιάζει τή διπλή πραγματικότητα τοῦ αρχαίου κόσμου, τήν ὀμορφιά και τὸ μεγαλεῖο του, ἄλλα και τίς ραδιουργίες τῆς πολιτικῆς ζωῆς και τή στενοκεφαλιά τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ. Ἐπίσης, τὸ μυθιστόρημα «Ἡ πόλη τῶν θεῶν» τοῦ Ἄλεξάνδρου φόν Γκλάιχεν - Ρούσβουρμ (Alexander von Gleichen-Russwurm) ἀσχολεῖται με τήν ἐποχή τοῦ Περικλῆ και τούς κομματικούς ἀγῶνες τῆς Ἀθήνας και κυρίως με τὰ τραγικά ἀποτελέσματα τῶν. Ὁ Ἄλκιβιάδης παίζει σὸ ἔργο αὐτὸ τὸν πρῶτο ρόλο. Τὸ τρίτο μεγάλο μυθιστόρημα εἶναι τοῦ Γουστάβ Ρενέ Χόκε (Gustav René Hocke) «Ὁ θεός που χορεύει». Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἔχει θέμα τήν καταστροφή τῆς Συβάριδος ἀπὸ τούς γειτονικούς Κροτωνιάτες κατὰ τὸ 510 π.Χ. Ὁ «Ἄγγειοπλάστης Κάλλιστος» τοῦ Καρόλου Αὐγουότου Μάϊζιγγερ (Karl August Meissinger) εἶναι ἕνα μεγάλο διήγημα, ὅπου πραγματεῦεται ὁ συγγραφέας λογοτεχνικά, ἄλλα και με μεγάλη σοφία και φιλολογική μὀρφωση, τὸ ὀμηρικό πρόβλημα, δηλ. τή γέννηση τῶν ὀμηρικῶν ἔπων. Ἐνα ἄλλο μεγάλο διήγημα ἔχει τὸν τίτλο «Ὁ Ὀδυσσεάς και οἱ γυναῖκες», γραμμένο ἀπὸ τὸν Χόρστ Βόλφραμ Γάϊσλερ (Horst Wolfram Geissler). Ἡ σοβαρῆ κριτικῆ τὸ κατακρίνει ὡς βλασφημία γιά τὸν πολυπαθῆ γιὸ τοῦ Λαέρτη. Γεμάτη ἀπὸ «ἀττικό ἄλας» εἶναι μιὰ τραγικοκωμικῆ ἱστορία «Ἡ Ὀδύσεια σὸ Ὀλτστατ» τοῦ Φρίτζ Μπρέμερ (Fritz Brehmer). Ὁ Ὀδυσσεάς παρουσιάζεται σὸ βιβλίο αὐτὸ με ἀνοιχτὰ πανιά γιά τήν ἐποχή μας, τὸν φέρνει μάλιστα ἕνας γερμανὸς φιλέλληνας ἀπὸ τήν Έλλάδα στήν πατρίδα του, σέ μιὰ ἡσυχῆ μικρῆ πόλη, στήν ἀκρογιαλιά τῆς Βαλτικῆς θάλασσας. Ἐνα καλὸ βιβλίο με χιουμοριστικῆ χροιά εἶναι επίσης τοῦ Χάνς Χέμπεργκ (Hans Hoemberg) «Τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἡρακλῆ». Ὁ Ἰούλιος Ὀβερχοφ (Julius Overhoff) μᾶς χάρισε τήν «Ὀικογένεια ἀπὸ τὰ Μέγαρα» με τὸν ὀπίτιτλο «Ἐπιστολές». Ὁ ἀναγνώστης τοῦ μι-

κροῦ αὐτοῦ βιβλίου κάνει γνωριμία μὲ τὸν Σωκράτη, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν Ἀλκιβιάδη, τὸν Ἀλέξανδρο τὸν Μεγάλο καὶ ἄλλους μεγάλους Ἕλληνες. Φαίνεται ὅτι οἱ Γερμανοὶ συμπαθοῦν πολὺ τὸν βασιλέα τῆς Ἰθάκης, ἀφοῦ βγήκε σὲ γερμανικὴ μετάφραση καὶ ἕνα ξένο λογοτεχνικὸ ἔργο μὲ θέμα τὸν ὀμηρικὸν ἥρωα: «Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Ὀδυσσεύα στὴν πατρίδα», μυθιστόρημα τοῦ Σουηδοῦ Αἰβίντ Τζόνσον (Eyvind Johnson). Ἐπίσης, τυπώθηκε σὲ γερμανικὴ μετάφραση τοῦ Ἀνδρέα Ζιντ (André Gide) «Ὁ Ἰθώσας», μὴ σὲ τὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ ἐνικοῦ ἱστορημένη βιογραφία τοῦ μυθικοῦ βασιλέα τῆς Ἀθήνας.

Μερικοὶ Γερμανοὶ πεζογράφοι πῆραν τὸ θέμα τῶν ἔργων τους ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ ἱστορία. Ὁ Φράνγκ Τις (Frank Thiess) ἔγραψε ἕνα βιβλίο μὲ τὸν τίτλο «Τὸ κράτος τῶν δαιμόνων» καὶ μὲ τὸν ὑπότιτλο «Τὸ μυθιστόρημα μιᾶς χιλιετηρίδας». Μὲ τὸ «Κράτος τῶν δαιμόνων» ἐννοεῖ ὁ συγγραφέας τὸ Βυζαντινὸ κράτος. Τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι ὀλιγώτερο μυθιστόρημα παρὰ μιὰ μεγάλη, πολὺ ἐπιστημονικὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Γερμανικὰ καὶ ἀγγλικὰ βγήκε τὸ ρομάντισο τοῦ Λουδοβίκου Βόλ (Louis de Wohl) «Τὸ δένδρο τῆς ζωῆς». Τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ εὑρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἀπὸ τὴν Ἑλένη. Ὁ Βόλφγανγκ Κόρνταν (Wolfgang Coridan) δημοσίευσε ἕνα ἱστορικὸ ρομάντισο «Ἰουλιανὸς ὁ φωτισμένος». Στὸ βιβλίο αὐτὸ περιγράφονται τὰ διάφορα πνευματικὰ ρεύματα στὸν τέταρτον αἰῶνα. Ὁ Ἰουλιανὸς ὁ ἀποστάτης εἶναι ὁ ἥρωας τοῦ μυθιστορηματος καὶ κερδίζει τὴν πιὸ θερμὴ συμπάθεια τοῦ κάθε ἀναγνώστη, ἂν καὶ—ἢ ἴσως ἴσα-ἴσα γι' αὐτὸ—ὁ ἀγώνας του γιὰ τὴν ἀρχαία θρησκεία ἦταν ἐντελῶς μάταιος. Κανεὶς δὲ θὰ διαβάσει χωρὶς τὴν πιὸ βαθειὰ συγκίνηση τὸ βιβλίο τοῦ Ἰωάννη Τράλοβ (Johannes Tralow) «Ἡ Εἰρήνη τῆς Τραπεζοῦντος». Τὸν πρῶτο ρόλο παίζουν ἡ ὁμορφὴ πριγκηπέσσα Εἰρήνη καὶ ὁ ἐκπορθητὴς Μωάμεθ Β', ὡς ἐκπρόσωποι δύο πολιτισμῶν, δηλ. τοῦ καινούργιου ὀθωμανικοῦ καὶ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ χριστιανικοῦ.

Ἡ νουβέλλα «Ὁ Γκρέκο ζωγραφίζει τὸν Μεγάλον Ἱεροεξεταστήν» τοῦ Στέφαν Ἀντρες (Stefan Andres) μᾶς πηγαίνει στὴν Ἰσπανία, ὅπου ὁ ἑξακουστὸς Δομήνικος Θεοτοκόπουλος ἀπὸ τὴν Κρήτη ἐχάρισε στὸν πολιτισμένο κόσμον τόσα ἔργα ὕψιστης καλλιτεχνικῆς ἀξίας.

Ἕνας ἀπόγονος τοῦ ὑπερασπιστοῦ τῆς Κερκύρας ἐναντίον τῶν Τούρκων στὴν ἀρχὴ τοῦ 18ου αἰῶνα, τοῦ Μαθία φὸν ντέρ Σούλενμπουργκ, ὁ Βέρνερ φὸν ντέρ Σούλενμπουργκ (Werner von der Schulenburg), μᾶς χάρισε τὸ μυθιστόρημα «Ὁ Βασιλέας τῆς Κερκύρας». Ὁ κόμης Σούλενμπουργκ, στρατάρχης στὴν ὑπηρεσία τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας, ἔσωσε τότε τὸ νησί μὲ τὴν ὑποστή-

ριξή καὶ τῶν ἐντοπίων ἀπὸ τὸν τουρκικὸν κίνδυνον. Τὸ ἔργο δὲν εἶναι μόνον ἕνας ὕμνος τῆς ἀνδρείας τοῦ Σούλενμπουργκ, τῶν Βενετσιάνων καὶ τῶν ἑλλήνων πολεμιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἕνας θαυμάσιος καθρέφτης τοῦ ὀψηλοῦ πολιτισμοῦ τῆς δημοκρατίας τοῦ Ἀγίου Μάρκου.

Μὲ τὸν τίτλο «Καλοκαίρι στὴν Ἄνω Βαυαρία» ξαναβγήκε ἕνα ἐντελῶς ξεχασμένο βιβλίο τῶν μέσων τοῦ περασμένου αἰῶνα. Ὁ συγγραφέας του εἶναι ὁ Λουδοβίκος Στόϊμπ (Ludwig Steub), ποῦ ἔμεινε ἀπὸ τὸ 1834 ὡς τὸ 1838 ὡς ἀνώτερος ὑπάλληλος τῆς ἀντιβασιλείας στὸ Ναύπλιο καὶ στὴν Ἀθήνα. Τὸ βιβλίο, στὸ τέλος, ἔχει καὶ μιὰ «αὐτοβιογραφία» τοῦ Βαυαρέζου, ποῦ τὴν εἶχε δημοσιεύσει στὰ 1883, πέντε χρόνια πρὶν πεθάνει. Σὲ πολλὰς σελίδες μᾶς διηγεῖται ὁ Στόϊμπ μὲ μεγάλῃ συμπάθεια γιὰ τὸν ἑλληνικὸ λαὸ καὶ μὲ νόστιμο χιοῦμορ, πρὸ πάντων γιὰ τὴ γραφειοκρατία τῶν Βαυαρῶν τῆς Ἀθήνας, πῶς πέρασε τὰ χρόνια αὐτὰ στὴν Ἑλλάδα. Τὸ μέρος αὐτὸ τῆς βιογραφίας, ἀρκετὰ μεγάλο, εἶναι ἕνας καθρέφτης τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ὀθωνικῆς Ἀθήνας.

Ὁ Λέων Γιανκόβσκι (Leo Jankowski) ἐπισκέφθηκε ἀρκετὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμον τὴν Ἑλλάδα καὶ δημοσίευσε τελευταῖα τὸ ρομάντισο «Ἡ Σοῦλα.—Ἰντερμέντζο στὴν Ἑλλάδα». Πρόκειται γιὰ ἕνα μυθιστόρημα μὲ τὸ ἐρωτικὸ μοτίβο μιᾶς περασμένης ἡμορφῆς ἐποχῆς, ποῦ δυστυχῶς δὲν θὰ γυρίσει πιά.

Τὸ ρομάντισο «Ἀντίθετος ἀνεμος» τοῦ Βέρνερ Χέλβιγκ (Werner Helwid) τοποθετεῖται στὴ Θεσσαλία, ὅπως καὶ δύο ἄλλα μυθιστορήματα τοῦ ἴδιου συγγραφέα ποῦ βγήκαν πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμον («Ἀηστοψαράδες στὴν Ἑλλάδα» καὶ «Στοὺς λόγγους τοῦ Πηλίου»). Καὶ στὸ τελευταῖο αὐτὸ μέρος τῆς «Τριλογίας» του ἀπέδωσε ὁ συγγραφέας, ποῦ ἔμεινε ἀρκετὸν καιρὸ στὴν Ἑλλάδα, πολὺ ἀληθινὰ τὴ ζωὴ ὄχι μόνον τῶν Θεσσαλῶν ψαράδων, ἀλλὰ καὶ γενικὰ τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου τοῦ τμήματος αὐτοῦ τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ τὶς παλιὰς παραδόσεις. Ἕνας ὕμνος γιὰ τὴ μεγαλοπρέπεια τῶν Δελφῶν εἶναι χωρὶς ἄλλο τὸ μεγάλο διήγημα «Ὁ Κορυδῶν» τοῦ Ἔγκον Βιέττα (Egon Vietta), ἂν καὶ ἡ ἱστορία αὐτὴ γίνεται ἐπίσης στὴν Ἀθήνα, στὶς Κυκλάδες καὶ ἀργότερα σὲ μιὰ μικρὴ ἐπαρχιακὴ πόλιν τῆς Γερμανίας. Πάντως τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀρχαίας ἑδρας τῆς Πυθίας εἶναι τὸ κέντρο τῆς συγκινητικῆς καὶ τραγικῆς αὐτῆς ἱστορίας ἐνὸς ἑλληνολάτρη καλλιτέχνη ἀπὸ τὸν Βορρᾶ.

Μὲ τὸν τελευταῖο πόλεμον, πολλοὶ Γερμανοὶ ἦλθαν, θέλοντας καὶ μὴ, σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ λιγώτεροι, βέβαια, ἀνήκαν σ' ἐκείνους, ποῦ—ὅπως λέει ὁ Γκαίτε στὴν «Ἰφιγένειά» του—«ζητοῦσαν τὴ χώρα τῶν Ἑλλήνων μὲ τὴν ψυχὴ». Οἱ περισσότε-

ροι ἦσαν τυφλὰ ὄργανα τοῦ δῆθεν «φιλελληνοφίλου Χίτλερ» ποὺ ἔδειξε τὸν «φιλελληνισμό» του μὲ τὸν γνωστὸ τρόπο. Μολαταῖτα βρέθηκαν καὶ μερικοί, ἔστω πολὺ λίγοι, ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὸ «ἑλληνικὸ μεγαλεῖο», στὸ ὁποῖο ἢ ἀνθρωπότητα χρωστᾶ τόσα, καὶ μὲ τὴν ἐπιτροπὴ τους στὴν πατρίδα χάρισαν στὴ γερμανικὴ λογοτεχνία ἔργα περισσότερο ἢ ὀλιγώτερο ἀξιόλογα. Ὁ Βόλφγανγκ Γιόχο (Wolfgang Ioho) ἔγραψε τὸ διήγημα «Ἡ φλογέρα». Τὸ θέμα: ἕνας γερμανὸς στρατιώτης, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν ἀγάπη του γιὰ μιὰ Σερβίδα καὶ ἀργότερα ἀπὸ τὴ μελωδία τῆς φλογέρας ἑνὸς τσοπάνη στὰ ριζοβούνια τοῦ Ὀλύμπου, θλο καὶ περισσότερο συναισθάνεται τὴ φρίκη τοῦ милитарισμού καὶ τὴ θεία ἀξία τῆς εἰρήνης ἀνάμεσα σ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους καί... λιποτακτεῖ. Σὲ λίγο τὸν πιάνει μιὰ περίπολος καὶ τουφεκίζεται. Ἐνα βιβλιαράκι, ποὺ ἔπρεπε νὰ μεταφρασθεῖ στὰ ἑλληνικὰ σὰν ἐξίλαστήριο γιὰ ὅσα ἔκαμαν οἱ πολλοὶ συνάδελφοι τοῦ ἥρωα τοῦ διηγήματος αὐτοῦ κατὰ τὴν κατοχὴ εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀφοῦ στοὺς σημερινούς πολέμους μεταχειρίζονται οἱ διάφοροι στρατοὶ — τί πρόδοος τοῦ περίφημου πολιτισμοῦ μας! — καὶ τίς γυναῖκες γιὰ τὸ αἱματηρὸ τους ἔργο, δὲν εἶναι παράδοξο ὅτι βρέθηκε καὶ μιὰ δεσποινίδα στὸ χιτλερικό στρατό, ποὺ ἔγραψε μετὰ τὸν πόλεμο ἕνα μυθιστόρημα μὲ τὸν τίτλο «Περιπέτεια στὴν Ἑλλάδα». Ἡ Γκέρτραουτ Χίλγκεντορφ (Gertraud Hilgendorff) ἔμεινε κατὰ τὴν κατοχὴ ἀρκετὸν καιρὸ στὴ Θεσσαλονίκη καὶ στὴν Ἀθήνα κ' ἐργάστηκε σὲ διάφορα στρατιωτικὰ γραφεῖα. Τὸ βιβλίο της εἶναι γραμμένο μὲ μεγάλη συμπάθεια γιὰ τὸν βασανισμένο ἑλληνικὸ λαό. Δεῖγμα τῆς μεγάλης τῆς ἀντικειμενικότητος εἶναι ὅτι ἡ συγγραφεὺς δὲν διατάζει νὰ ψάλλει τὸν ἀναβαλλόμενο σὲ πολλούς στρατιωτικούς, πρὸ πάντων σὲ στρατιωτικούς ἀνωτέρων βαθμῶν, γιὰ τὴν κακὴ τους διαγωγὴν στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς.

Ὁ Χέρμπερτ Βέντ (Herbert Wendt), στρατιώτης στὴν κατεχόμενη Ἑλλάδα, ἔγραψε τὸ μυθιστόρημα «Ἡ θάλασσα τοῦ ἡλίου», ἕναν ἀληθινὸν ὕμνο στὶς ὁμορφιές τῆς Ἀσπρῆς θάλασσας καὶ στοὺς καλοὺς ἀνθρώπους τῶν νησιῶν τῆς.

Ἐνα πολὺ συμπαθητικὸ βιβλίο εἶναι τῆς Γαλλίδας Κλέρ Σέντ-Σολίν (Claire Sainte Soline), ποὺ μεταφράστηκε καὶ στὰ γερμανικά. Τίτλος του: «Ἡ Ἀντιγόνη ἢ ῥομάντσο στὴν Κρήτη». Θέμα του ἡ εἰδυλλιακὴ ζωὴ δύο Εὐρωπαίων, ἑνὸς ῥώσου καὶ μιᾶς γαλλίδας, στὸ θρυλικὸ νησί, μιὰ ζωὴ ποὺ τὴν χρωστᾶνε κυρίως στὴ μικρὴν Ἀντιγόνη, τὴν καλὴ αὐτὴ κόρη τῆς Κρήτης.

Στὴ μεταπολεμικὴ πενταετία βγῆκαν ἐπίσης τέσσερα βιβλία Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, μεταφρασμένα στὰ γερμανικά: τοῦ Ἡλία Βενέζη «Ἡ αἰολικὴ γῆ (μεταφραστῆς Ρόλαντ Χάμπε—Roland Hambe), τοῦ Στρατῆ Μυρι-

βήλη τὰ τρία διηγήματα «Πρωτοτάξιδη», «Μὲ τὴν ἀπεργία» καὶ «Ὁ Θεοδωρὸς τῆς Ἀρετῆς» ἀπὸ τὸ «Πράσινο Βιβλίο» (μεταφραστῆς ὁ ὑποφαινόμενος), καὶ τῆς Μέλπως Ἀξιῶτη τὸ μυθιστόρημα «Ὁ εἰκοστὸς αἰώνας» (μεταφραστῆς ὁ Κούρτ Στάιν—Kurt Stein). Ἐπίσης ἔβγαλε ὁ ὑποφαινόμενος μιὰν ἀνθολογία 31 Ἑλλήνων διηγηματογράφων μὲ τὸν τίτλο «Ὁνειρο στὸ κῆμα καὶ ἄλλα ἑλληνικὰ διηγήματα». Καὶ οἱ τέσσερες αὐτὲς ἐκδόσεις ἔγιναν δεκτὲς ἀπὸ τὸ γερμανικὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ μὲ μεγάλη συμπάθεια.

Ἐρχόμαστε τώρα στὴν ποίηση. Σὲ ὅλα τὰ σχετικὰ ἔργα κυριαρχεῖ ἀποκλειστικὰ τὸ ἀρχαῖο θέμα. Ὁ Χέρμαν Μπούτενοιγκ (Hermann Buddensieg) ἔγραψε μιὰ μεγάλη συλλογὴ ποιημάτων μὲ τὸν τίτλο «Ὑμνοι στοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος». Ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο συγκινητικὸ μῦθο τοῦ Ὀβιδίου «Ὁ Φιλήμων καὶ ἡ Βαυκίς» δημιούργησε ὁ Φρίτς Ντίτριχ (Fritz Dietrich) ἕνα μικρὸ ἔπος, ἀποτελούμενο ἀπὸ 6 ραψωδίες στὸν ἀρχαῖο ρυθμὸ τοῦ ἑξάμετρου καὶ πεντάμετρου, δηλ. τοῦ ἀρχαίου δίστιχου, σὲ ρευστὴ γλῶσσα, ποὺ δείχνει ὅτι καὶ ἡ σημερινὴ γερμανικὴ γλῶσσα στὰ χέρια ἑνὸς ἀληθινοῦ ποιητῆ εἶναι ἀκόμα πολὺ κατάλληλη γιὰ τὸν θαυμασιὸν αὐτὸ ρυθμὸ, ποὺ δυστυχῶς μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ λεγόμενου ἐλεύθερου στίχου τῶν σουρρεαλιστῶν κοντεύει νὰ ἐξαφανισθεῖ ἐντελῶς ἀπὸ τὴ λογοτεχνία. Ὁ γερμανομαθὴς Γεώργιος Καραγούνης ἐδημοσίευσε στὴ Ζυρίχη τὴ μικρὴ του λυρική συλλογὴ «Ἀττικὲς νύχτες», ὅπου ὅμως—ὅπως γράφει ἕνας γνωστὸς γερμανὸς κριτικὸς—δὲν αἰσθάνεται κανεὶς πολὺ τὴν ὁμορφίαν τῆς ἀττικῆς νύχτας, ἀλλὰ περισσότερο τὴν ποίηση τοῦ βορειογερμανικοῦ κάμπου. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ὀλίγους πολιτισμένους στρατιῶτες τῆς κατοχῆς, ἕνας Βιεννέζος, ὁ Χέρμπερτ Χίντερλαϊτνερ (Herbert Hinterleitner), μᾶς ἀφῆκε, —σήμερα ἀνοπαύεται στὸ νεκροταφεῖο τῆς Κοκκινιάς—μιὰ συλλογὴ ποιημάτων, ὅπου ἐπικρατεῖ τὸ πνεῦμα ἑνὸς Χέλντερλιν. Τίτλος: «Νότιες τερτζίνες». Ἐνας ἀπὸ τοὺς «κύκλους» τῆς συλλογῆς λέγεται «Ἀνήσυχη καρδιά στὴν Ἑλλάδα» καὶ φανερῶναι τὸν φοβερὸ ψυχικὸ πόνον ἑνὸς ἀνθρώπου, γιὰ τὸν ὁποῖον ἡ αἰωνία Ἑλλάς ἦταν κάτι περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἀπλή γεωγραφικὴ ἢ πολιτικὴ ἔννοια. Γιὰ πρώτη φορὰ, ὅσο ξέρω, βγῆκε σὲ γερμανικὴ μετάφραση καὶ μιὰ σειρά γαλλικῶν ποιημάτων τοῦ Ζάν Μορέας.

Ἡ Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου βρῆκε καὶ πάλι στὴ γερμανικὴ λογοτεχνία ἕναν καινούργιον μεταφραστῆ, τὸν Χάνς Ρουπέ (Hans Rupé). Ἄν καὶ ἡ παλιὰ μετάφραση τοῦ Ἐρρίκου Φός (1751-1826) δὲν ἔχασε ἀκόμη καθόλου τὴ μεγάλη τῆς κλασσικῆς ἀξία, ὡστόσο πρέπει νὰ δεχτοῦμε εὐχαρίστως κάθε καινούργια ἀπόδοση στὰ γερμανικά. Καὶ τοῦτο γιὰ νὰ γίνῃ προσαρμογὴ τοῦ κειμένου πρὸς τίς ἀπαιτήσεις τῆς σημερινῆς γερμανικῆς. Ἡ

πολυτελής έκδοση περιλαμβάνει και το αρχαίο ελληνικό κείμενο. Ο Βόλφγανγκ Σάντεβαλτ (Wolfgang Schadewaldt) δημοσίευσε τὰ ποιήματα τῆς Σαπφούς με τὸν τίτλο «Σαπφώ. Κόσμος καὶ ποίηση, ὑπάρξη στὸν ἔρωτα» με ἀρκετὰ φιλολογικὰ σχόλια μεγάλης ἐπιστημονικῆς ἀξίας. Στὴ σειρά αὐτὴ πρέπει νὰ ἀναφέρομε ἐπίσης δύο συλλογές ἀρχαίων λυρικών, μία τοῦ Μάνφρεντ Χάουσμμαν (Manfred Hausmann) με τὸν τίτλο «Τὸ ξύπνημα» κι' ἄλλη «Ἕλληνες λυρικοί» τοῦ Χόρστ Ρύντιγκερ (Horst Rüdiger) με πολὺ ἀξιόλογες φιλολογικὲς καὶ λογοτεχνικὲς εἰσαγωγές καὶ με τὸ ἑλληνικὸ κείμενο.

Ὅχι χωρὶς λόγο παρατηροῦμε στὴ γερμανικὴ λογοτεχνία, πρὸ πάντων στὴ δραματικὴ, ἕναν «πληθωρισμὸ» ἑλληνικῶν μοτίβων μετὰ τὸν τελευταῖο πόλεμο. Οἱ διάφοροι συγγραφεῖς βρίσκουν στὴν ἑλληνικὴ μυθολογία καὶ στὴ θεατρικὴ ποίηση πολλὰ ἀναλόγια μετὰ τὰ προβλήματα τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἀνακατώματός τῆς ἐποχῆς μας. Πολυἀριθμὰ εἶναι τὰ δράματα τοῦ εἴδους αὐτοῦ, παρμένα κυρίως ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία καὶ τὸν ὁμηρικὸ κύκλο. Ὁ Ἔρνστ Βίλχελμ Ἔσμαν (Ernst Wilhelm Eschmann) ἔγραψε τὸ δράμα «Ἀλκίσις», ὁ Μπέρνχαρτ φὸν Μπρεντάνο (Bernhard von Brentano) μία «Φαίδρα», ὁ Μπέρντ Χόλγκερ Μπόνσελς (Bernd Holger Bonsels) τὴν τραγωδίαν «Ὁ Ὀρφέας» καὶ ἡ Ἰνγκε Βέστφαλ (Inge Westphal) μίαν τρίλογίαν «Ὁ Διόνυσος» (Σεμέλη, Ἀριάδνη, Ἀγαθή). Καλύτερα ἔργα τῆς θεατρικῆς αὐτῆς παραγωγῆς μποροῦν ἴσως νὰ θεωρηθοῦν δύο δράματα μετὰ ἠρωῖδα τὴν συμπαθητικὴν κόρην τοῦ βασιλεῆ τῶν Φαιάκων. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ δράματα ἔχουν τὸν τίτλο «Ἡ Ναυσικά». Τὸ ἕνα τὸ ἔγραψε ὁ Ἐκαρτ Πέτεριχ (Eckart Peterich), πού εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὴν παλιά του ποιητικὴ συλλογὴ «Σονέττα μιᾶς Ἑλληνίδος», τὸ ἄλλο ὁ Τόμας Ρέγκου (Thomas Regau). Τὸ τελευταῖο προπάντων εἶχε μεγάλην ἐπιτυχίαν στὰ γερμανικὰ θεάτρα. Στὸν Γκέρχαρτ Χάουπτμαν (Gerhart Hauptmann) ὀφείλομε τὶς δύο ὑπέροχες τραγωδίας «Ὁ θάνατος τοῦ Ἀγαμέμνονα» καὶ «Ἡλέκτρα». Ὁ Χόρστ Λόμμερ (Horst Lommer) ἔγραψε ἕνα δράμα «Ὁ Θεοσίτης καὶ ἡ Ἑλένη». «Ἡ Κλυταιμνήστρα» εἶναι ἡ ἠρωῖδα μιᾶς τραγωδίας τῆς Ἰλσε Λάγγνερ (Ilse Langner). Ἡ ἴδια δημοσίευσε καὶ ἕνα δράμα: «Ἡ Ἰφιγένεια γυρίζει στὴν πατρίδα τῆς». Περισσότερο κατάλληλα γιὰ διάβασμα παρὰ γιὰ τὶς σανίδες τῆς σκηνῆς εἶναι τοῦ Χόρστ Λάγγε (Horst Lange) «Ὁ Κέφαλος καὶ ἡ Πρόκρις» καὶ τοῦ Χάν-Πέτερ Μπέργλαρ-Σρέερ (Hans-Peter Berglar-Schröer) ὁ «Πρωτεύς».

Σὲ μεγάλον ἀριθμὸ βγήκαν ἐπίσης κατὰ τὴν τελευταία πενταετία καινούργιες μεταφράσεις ἀρχαίων ἑλληνικῶν δραμάτων καὶ κωμῶδιων: τοῦ Αἰσχύλου ἢ «Ὀρέστεια» καὶ οἱ «Πέρσαι», τοῦ Σοφοκλῆ ἢ «Ἀντιγό-

νη» πού μεταφράστηκε ἀπὸ τρεῖς διαφόρους θαυμαστὰς τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, τοῦ Εὐριπίδη ἢ «Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις» — μεταφράστηκε δύο φορές — καὶ «Ὁ Ἴππόλυτος». Ἐπίσης τοῦ Ἀριστοφάνη «Οἱ ὄρνιθες» καὶ «Οἱ βάτραχοι». Οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς μεταφράσεις αὐτὲς ἔχουν καὶ ἀξιόλογα φιλολογικὰ σχόλια, πρὸ πάντων οἱ μεταφράσεις τοῦ γνωστοῦ Ἑλληνιστῆ Ἔρνστ Μπούσορ (Ernst Buschor): «Πέρσαι», «Ἀντιγόνη», «Ἴππόλυτος» καὶ «Ἰφιγένεια».

Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναφέρομε καὶ δύο ἄλλες μεταφράσεις, μία ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴν τοῦ Σῶ (Shaw), τὸν «Πυγμαλῖονα», κι' ἄλλη μία ἀπὸ τὰ γαλλικά, τὴν «Ἀντιγόνη» τοῦ Ἀνουῖτ (Anouilh).

Ἡ συχνὴ αὐτὴ ἀπασχόληση τῆς ξένης λογοτεχνίας μετὰ τὴν «Ἀντιγόνη» μετὰ τὸν πόλεμο σὲ τί ἀραγε μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ; Κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμη, στὸν ὑπέροχο στίχο τοῦ Σοφοκλῆ: «Οὗτοι συνέχθην, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν» («Ἀντιγόνη», στ. 523), πού ἀποτελεῖ τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τῆς τραγωδίας αὐτῆς.

Καὶ ἡ «λογοτεχνία τοῦ ταξιδιοῦ», δηλ. ἡ ἑκδοσιὰ βιβλίων Γερμανῶν περιηγητῶν με ἐντυπώσεις τοὺς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἔσται ἄσχετη. Ἐν καὶ γιὰ τοὺς Γερμανοὺς δὲν ἦταν εὐκόλο τὰ τελευταῖα πέντε χρόνια νὰ περάσουν τὰ σύνορα τῆς πατρίδας τοὺς, ὡστόσο μερικοὶ ἀρκετὰ τυχεροὶ — πρὸ πάντων χάρις στὴ μεγαλοφυχία τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν — μπόρεσαν νὰ ἐπισκεφθοῦν ἢ νὰ ξαναεπισκεφθοῦν τὴ χώρα τῶν Ὀλυμπίων θεῶν. Οἱ περισσότερες ἐκδόσεις εἶναι στολισμένες καὶ με δημοφῆς εἰκόνες, ὄχι μόνο τῶν ἀθανάτων μνημείων τῆς ἀρχαίας τέχνης, ἀλλὰ καὶ τοπιῶν καὶ ἀνθρώπων. Ὁ Φράντζ Ἐφφερ (Franz Effer) ἔδωκε στὸ βιβλίον του τὸν τίτλον «Μεταξὺ Λονδίνου καὶ Ρόδου». Τὸ ἀναφέρομε, ἐπειδὴ ὁ συγγραφέας ὁμιλεῖ πολὺ λεπτομερῶς καὶ με μεγάλη συμπάθειαν στὶς σελίδες του γιὰ τὸ νησί τῆς «Ἀλφαβήτου τῆς ἀγάπης». Ἡ «Φιλόξενη πόλις» τῆς Μαριάννας Κλάρ (Marieanne Klaser) εἶναι ἕνας ἀληθινὸς ὕμνος γιὰ τὸ «Ἰσοτεφές ἄστν». Ἐν καὶ οἱ ἐντυπώσεις τῆς ἀναφέρονται στὰ προπολεμικὰ χρόνια, εἶναι ἀκόμα πολὺ ἐπίκαιρες. Γιατί μήπως ἄλλαξε ἡ «φιλόξενη» πόλις καθόλου καὶ ἔγινε ἀφιλόξενη; Ὅχι. Ὁ Ξένιος Ζεὺς λατρεύεται ἀκόμα στὴν Ἀθήνα, σὴν νὰ μὴ εἶχε γίνει καμιά κατοχὴ, ὅπως εἶχαμε τὴν εὐτυχίαν νὰ διαπιστώσομε πέρυσι. Στὸ συμπαθητικὸ αὐτὸ βιβλίον γίνεται καὶ ἀρκετὸς λόγος γιὰ τὸν δημοφιλῆ Ἀκαδημαϊκὸ Νίκο Βέη, καὶ τὸν Βασίλη Ρῶτα, χωρὶς ὁμῶς νὰ ἀναφέρονται καὶ τὰ ὀνόματά των. Ὁ γνωστὸς συγγραφέας Ἔρνστ Γιούνγκερ (Ernst Jünger) δημοσίευσεν τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὴν Ρόδον μετὰ τὸν τίτλον «Μία νησιώτικη ἀνοιξη» καὶ γιὰ τὴν Ρόδον ὁμιλεῖ ἐπίσης πολὺ πλατιά ὁ ἀδελφὸς του Φρίντριχ Γκέοργκ Γιούνγκερ (Friedrich Georg Jünger) στὸ βιβλίον

του «Ανατολή και Δύση», που την επισκέφθηκε έδω και λίγα χρόνια. Ένα ξεχωριστό έργο είναι χωρίς άλλο η «Θράκη» του Μπούρκχαρντ Ναντόλνυ (Burkhard Nassölny), επειδή δέν μās δίνει μόνο ταξιδιωτικές έντυπώσεις του συγγραφέα για τή μυθική αυτήν έπαρχία της Ελλάδος, αλλά και μικρά διηγήματα σχετιζόμενα με τήν ιστορία και τή λαϊκή ζωή της. Άς αναφέρουμε έδω δσα γράφει ό Ναντόλνυ για τόν Μεχμέτ Άλη της Αιγύπτου που γεννήθηκε στην Καβάλλα και τό κέφάλαιο «Η Εύαγγελικούλα» που διαβάζεται όπως μιά νουβέλλα του Έφταλιώτη ή του Παπαδιαμάντη. Ένας κριτικός γράφει μεταξύ άλλων «... από πληροφορία και διήγηση σχηματίζεται ένας όρκος πίστεως πρós τούς αρχαίους θεούς, οι όποιοι, εκεί, άόρατοι, ακόμη ζούν». Η εικονογράφηση του βιβλίου είναι ένα «θαύμα ιδέσθαι». Με 124 πολύ καλλιτεχνικές εικόνες βγήκε ένα μεγάλο έργο του Ίωαχίμ Γκέρστεμπεργκ (Joachim Gerstenberg) «Η Ελλάδα» Τό βιβλίο είναι μάλλον ένα λεύκωμα κ' έχει κείμενο πολύ μικρό. Ο Βίλχελμ Χάουζενσταϊν (Wilhelm Hausenstein), ένας από τούς πρώτους συγγραφείς της Ιστορίας της καλλιτεχνίας, σήμερα Γερμανός πρεσβευτής στό Παρίσι, έγραψε πρίν από τόν πόλεμο ταξιδιωτικές έντυπώσεις με τόν τίτλο «Η χώρα τών Έλλήνων». Με τήν άνοδο του Χίτλερ δέν πήρε τήν άδεια νά τις εκδώσει για δεύτερη φορά. Έτσι δέχτηκε τό άναγνωστικό κοινό πρίν από λίγα χρόνια με μεγάλη εύχαιριστηση τήν καινούργια έκδοση. Ο έλληνολόγος ποιητής Θεόδωρος Ντόϊμπλερ (Theodor Däubler), όταν ακόμα ζούσε, δηλ. πρίν από τόν πόλεμο, σχεδίαζε νά βγάλει ένα βιβλίο με τις έντυπώσεις του από ένα ελληνικό ταξίδι. Άφού τό σχέδιο αυτό δέν πραγματοποιήθηκε, έδημοσίευσε ένας φίλος του από τά χαρτιά του ποιητή ό,τι βρήκε σχετικό με τό ταξίδι αυτό. Ο τίτλος είναι «Η Ελλάδα». Μύθος, Ιστορία, φύση, λαϊκή ζωή, όλα βρίσκουν στόν Ντόϊμπλερ έναν ένθουσιασμένο διερμηνέα της ένότητας του αρχαίου και του νεοελληνικού πνεύματος. Ένας στρατιώτης, ένας άπ' εκείνους που δέν έχασαν τόν άνθρωπισμό τους, επειδή τό ήθελε ό «Φύρερ», έγραψε δυό βιβλία, τό ένα «Η Ελλάδα», και τό άλλο «Η Κρήτη», και τά δυο με τήν πιό θερμή συμπάθεια και για τή νέα Ελλάδα. Ο Έρχαρτ Κέστνερ (Erhart Kästner), ό συγγραφέας των, χωρίς άλλο ό-

πέφερε πολύ ψυχικά φορώντας τή στολή του κατακτητή. Ένα πολύ αξιόλογο βιβλίο είναι «Τό μυστήριο του Άγιου Όρους» του Ρούντολφ Μπλάχ (Rudolf Blach). Ο άναγνώστης δέν παίρνει πληροφορίες μόνο για τή σημερινή κατάσταση της «Δημοκρατίας τών μοναχών», αλλά και για τήν ψυχή τών κατοίκων της. Και αν ό άναγνώστης του βιβλίου είναι φιλόθρησκος, τότε «μπορεί νά βρει έναν δρόμο για τήν ήθική καθαρότητα και τελειοποίηση, ένα δρόμο για τήν ειρήνη της καρδιάς», όπως γράφει ένας κριτικός του θαυμάσιου αυτού έργου. Από τά Ιταλικά μεταφράσθηκε στό γερμανικά του Αιμίλιου Τσέτσι (Emilio Cecchi) μιά συλλογή ταξιδιωτικών έντυπώσεων-έπιφυλλίδων σε γνωστά ήμερήσια φύλλα της Ιταλίας, με τόν τίτλο: «Άρκαδία. Ζωντανή Ελλάδα».

Στό ναζιστικό στρατό ύπήρχαν όρισμένα τάγματα, στό όποια ύπηρετούσαν στρατιώτες που δέν ήσαν τυφλά όργανα του καθεστώτος ή άλλοι που είχαν τιμωρηθεί για πράξεις άπειθαρχίας. Έναν άπ' αυτούς τόν έστειλαν με τό τάγμα του στην Ελλάδα. Μετά τήν έγκατάλειψη της χώρας από τούς κατακτητές—τόν Οκτώβριο του 1944—έμεινε αυτός και κατατάχθηκε στό ΕΛΑΣ. Τό Φλεβάρη του 1945 όμως άναγκάζεται νά γυρίσει στη Γερμανία. Έκει έγραψε ένα βιβλίο: «Τάγμα 999. Ό,τι είδα και σημείωσα». Άναμνήσεις της συνεργασίας του με τούς Έλληνες παρτιζάνους κατά του γερμανικού στρατού. Συγγραφέας είναι ό κομμουνιστής Έρβιν Μπάρτζ (Erwin Bartz).

Στήν άρχή του τελευταίου πολέμου, στό 1940, βγήκε ένα βιβλίο «Ο Ζαχάρωφ, ό δαίμονας της Εύρώπης» του Βάλτερ Πέρσιχ (Walter Persich) που έφτασε τις 50.000 αντίτυπα. Και τώρα, μετά 11 χρόνια, δημοσίευσε πάλιν ένας άλλος, ό Ρόμπερτ Νόϊμαν (Robert Neumann) μιά βιογραφία του Ζαχάρωφ με τόν τίτλο «Ο Σέρ Μπάσιλ Ζαχάρωφ—ό Βασιλεύς τών όπλων».

Πολύ εύχαιριστο είναι ότι ή Έλιζαμπετ Μπρούνερ (Elisabeth Brunner) έγραψε μιά πολύ συμπαθητική βιογραφία του μεγάλου αρχαιολόγου Σλήμαν, προορισμένη για τή γερμανική νεολαία.

Σέ άλλο μας σημείωμα θά μιλήσουμε για τις μάλλον έπιστημονικές εκδόσεις της τελευταίας πενταετίας, που σχετίζονται με τό ελληνικό πνεύμα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΑΪΝΜΕΤΖ

